

تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بستر تجارت جهانی

پریوش زاهدی تهرانی*، ابراهیم وکیل یزدی**، فاطمه خواجه فیینی***

چکیده

با در نظر داشتن این واقعیت که بهبود چرخه اقتصادی کشور، در گرو رشد اقتصادی شرکت‌های کوچک و متوسط آن کشور است، توجه به اهمیت سرمایه‌گذاری در این بخش و نیز تدوین راهبردی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این شرکت‌ها، می‌تواند به‌عنوان محرک مؤثری در این عرصه قلمداد گردد. این برنامه‌ریزی و تدوین راهبرد به شناسایی ۱۴ عامل مؤثر در این پژوهش و اولویت‌بندی آن‌ها منجر می‌شود. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه‌های استاندارد در نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون فریدمن و با تحلیل‌های رگرسیونی به اطلاعاتی با ترتیب اولویت آن‌ها، جهت ارزیابی و تفسیر تبدیل شده است؛ که از این میان تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن از اولویت بالایی برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: شرکت‌های کوچک و متوسط؛ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛ صنعت رایانه و فعالیتهای وابسته.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱۱/۱۵، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۴/۳۰

* استادیار، دانشگاه شهید بهشتی.

** کارشناس ارشد، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول).

Email: vakiliman@gmail.com

*** کارشناس ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

۱. مقدمه

در حال حاضر به‌ندرت کشوری در جهان است که تمام توان خویش را در جهت جذب سرمایه‌گذاری به‌کار نگیرد. نبرد بی‌وقفه کشورهای و صنایع در کسب سرمایه خارجی استمرار داشته که خود نشانگر تلاش برقرارگیری در مسیر بهبود وضعیت کشور و نیز ایجاد و افزایش مطلوبیت‌های چندجانبه فضاهاى اقتصادى و سياسى است. پیشروی سریع در راه توسعه، کشورها را متوجه کمبود منابع مالی داخلی نموده و برای بقا در این رقابت به سمت جذب انواع سرمایه‌های خارجی به حرکت درخواهد آورد. در این میان با نگاهی به امکان وقوع این اتفاق از سوی دو طرف، به مطالعه موانع موجود در مسیر رشد و ترقی صنایع کوچک و متوسط و همچنین رتبه‌بندی عوامل جذاب برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای رفع این موانع می‌پردازیم.

۲. مبانی و چارچوب نظری پژوهش

مفهوم بنگاه‌های کوچک و متوسط (SME)^۱. در بسیاری از کشورها از ضوابط و معیارهای متفاوتی برای متمایز ساختن صنایع کوچک و متوسط از صنایع بزرگ استفاده می‌کنند که این معیارها عبارت‌اند از: تعداد افراد شاغل در واحد تولیدی، حجم سرمایه‌گذاری، ارزش تولیدات، میزان فروش و نظایر آن. بر اساس معیارهای اتحادیه اروپا، صنایع کوچک و متوسط برحسب تعداد کارکنان و مبلغ گردش سرمایه سالانه تعریف می‌شوند. بر این اساس، بنگاهی کوچک و متوسط نامیده می‌شود که تعداد کارکنان آن کمتر از ۲۵۰ نفر باشد و مبلغ گردش مالی سالانه آن هم از ۴۰ میلیون یورو تجاوز نکند. در ماده ۲ آئین‌نامه اجرایی گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده و کارآفرین، بنگاه‌های کوچک به واحدهای تولیدی (کالا و خدمات) گفته می‌شود که میزان اشتغال آن‌ها کمتر از ۵۰ نفر باشد [۵].

نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در تجارت خارجی ایران. در کشور ما به‌رغم حضور کمی، قابل‌توجه صنایع کوچک در ساختار صنعتی آن، به دلیل نگرش یکسان در سیاست‌گذاری‌ها به واحدهای تولیدی و فارغ از مقیاس آن‌ها، صنایع کوچک و متوسط با معضلاتی روبه‌رو هستند، به‌نحوی که از ایفای نقش مورد انتظار از آن‌ها همچون کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه ناتوان مانده‌اند. اگر تجربه کشورهای موفق و پیشرو در این عرصه را که سازمان‌دهی صنایع کوچک و

1. Small and medium enterprises

متوسط به موفقیت فراوانی دست‌یافته‌اند مورد توجه قرار دهیم، درخواهیم یافت که ما نیز ملزم به کار و کوشش همگانی و اقدامات اساسی در نظریه‌پردازی و ارائه راهکارهای مناسب و منطقی برای سازمان‌دهی صنایع کشور خود هستیم [۱].

بر اساس مطالعات انجام‌شده توسط وزارت صنایع و معادن که در زمینه نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط در صادرات کالا و خدمات کشور تا سال ۱۳۹۹ (۲۰۲۰) می‌تواند بالغ بر ۱۰۸ میلیارد دلار گردد که سهم بخش صنعت از این صادرات کالا و خدمات بیش از ۵۶ میلیارد دلار یا ۵۲ درصد خواهد بود. برای تحقق این پیش‌بینی ضرورت خواهد داشت برخی اقدامات در جهت گشودن اقتصاد ایران و توسعه صادرات صورت می‌گیرد. با توجه به تجربیات انواع دیگر اقتصاد در حال توسعه و با در نظر داشتن محاسباتی که در مورد ظرفیت بالقوه ایران صورت گرفته شده، بایستی تلاشی جدی برای تحقق سیاست‌ها و ابزارهای اجرایی مورد نیاز برای توسعه صادرات غیرنفتی بنگاه‌های کوچک و متوسط صورت گیرد. این امر موجب گسترش اشتغال‌زایی، رفاه عمومی و مشارکت بین‌المللی در بازارهای جهانی خواهد شد [۷].

مشکلات فراروی SME ها در انجام تجارت جهانی. موانعی بر سر راه توسعه نقش SME ها در تجارت خارجی وجود دارند، این موانع به شکل ذیل طبقه‌بندی می‌شوند [۱۶].

موانع عمده داخلی

۱. فقدان اطلاعات
۲. فقدان سرمایه یا اعتبار
  - دشواری ایجاد یک موقعیت در بازار بین‌المللی و حفظ روابط تجاری بین‌المللی.
  - دشواری مربوط به استفاده از خدمات تأمین مالی تجاری مواجهه با هزینه‌های فزاینده، خطوط اعتباری طولانی‌تر و تحمل ضررهای ممکن.
  - عدم دسترسی به موقع به اعتبارات و وام‌های موردنیاز
۳. مهارت‌های مدیریتی ناکافی
  - الف) بسیاری از SME ها بیشتر از آنکه بازار محور باشند تولید محور و فناوری محور هستند و امکان صرف انرژی، زمان و منابع لازم جهت بازار شناسی و بازاریابی بین‌المللی را ندارند.
  - ب) فقدان مدیریت باتجربه بین‌المللی و مهارت‌های زبان خارجی

موانع عمده خارجی

- محدودیت‌های تجاری فنی (نظیر استانداردسازی، رعایت الزامات کیفی، ارزیابی لازم در مورد انطباق محصول با خواست بازار، بسته‌بندی و برچسب‌زنی، رعایت الزامات زیست‌محیطی)
- رویه‌های اداری
- مشکلات بازاریابی و توزیع در بازار هدف
- فقدان بیمه ریسک
- هزینه‌های حمل‌ونقل بالا و مشکلات ارتباطی در مورد کشورهای دوردست

مفهوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۱. تعاریف مختلفی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بیان شده که به مواردی از آن می‌تواند اشاره نمود:

به نظر (UNCTAD) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از: سرمایه‌گذاری‌ای که متضمن مناسبات بلندمدت و منعکس‌کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مستقیم یک کشور (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شرکت مادر) در شرکتی واقع در خارج موطن سرمایه‌گذار باشد.

به‌طور کلی (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) یا FDI نوعی سرمایه‌گذاری نسبتاً پایدار و باثبات در میان انواع سرمایه‌گذاری‌های خارجی محسوب می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منبعی برای تأمین سرمایه، انتقال فناوری و دانش فنی، ایجاد بازار، گسترش اشتغال، تربیت نیروی انسانی ماهر، افزایش کارایی تولید و رشد بهره‌وری، گسترش پایه‌های اقتصادی - صنعتی و گسترش بازارهای سرمایه و سرمایه‌گذاری داخلی به‌ویژه برای کشورهایی که دارای نرخ پائین پس‌انداز هستند، است. در ایران سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عموماً این‌گونه تعریف می‌شود که لازم است سرمایه‌گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک در سود و زیان، احتمالاً کنترل و اداره واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته باشد. به این ترتیب سرمایه‌گذار به‌طور مستقیم در اجرای فعالیت‌های تولید نقشی مؤثر دارد.

1. Foreign direct investment

جدول ۱. مطالعات صورت گرفته در زمینه FDI [۵]

نام نویسندگان	دوره و کشورهای مورد مطالعه	متغیر مورد بررسی	نتایج	توضیحات
رودریگز (۲۰۰۸)	۱۹۹۳_۱۹۹۶، صنایع منتخب اندونزی	متغیرهای مؤثر بر تصمیم‌گیری بنگاه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	لحاظ مکمل‌های تجارت خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تعیین اثرات کل تجارت خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات بسیار مهم است.	نتایج نشان می‌دهد که بهره‌وری فراوانی را از تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌توان به دست آورد.
هشیانو و هشیانو (۲۰۰۶)	۲۰۰۴_۱۹۸۶، هشت کشور در حال توسعه شرق و جنوب شرقی آسیا	صادرات، رشد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	با استفاده از داده‌های پانل، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثرات یک‌سویه و به صورت مستقیم و غیرمستقیم از کانال صادرات بر رشد دارد.	با استفاده از داده‌های سری زمانی، رابطه علیت میان رشد، صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر کشور مجزا بوده و مشابه همدیگر نیست.
دریسیای و همکاران (۲۰۰۴)	۲۰۰۲_۱۹۶۰، یونان	رشد اقتصادی، صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	نتایج آزمون علیت گرانجر نشان می‌دهد که رابطه متقابل معمولی میان متغیرهای مورد بررسی وجود دارد.	ارتباط تعادلی بلندمدت میان متغیرها تأیید می‌شود.
هلبمن و همکاران (۲۰۰۳)	۳۸ کشور و ۵۲ بخش منتخب	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، پراکندگی	رابطه میان بخشی قوی‌ای بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، پراکندگی بنگاه و اندازه بنگاه با صادرات وجود دارد.	هر بنگاه تولیدی می‌تواند به دنبال فعالیت در بازار داخلی، صادرات و یا کار در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی باشد.
ژانگ و سونگ (۲۰۰۰)	۱۹۹۷_۱۹۸۶، ۲۸ استان منتخب چین	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هر استان در دوره گذشته، صادرات دوره گذشته هر استان، سرمایه‌گذاری داخلی استان در دوره گذشته	افزایش سطح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبتی بر عملکرد صادرات صنعتی هر استان دارد.	روش حداقل مربعات معمولی، داده‌ها مربوط به ۲۸ استان چین
شاه‌آبادی و شیخ (۱۳۸۹)	۱۳۸۸_۱۳۳۹، ایران	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه انسانی	اثبات تحقیق و توسعه خارجی از کانال سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبت و معنی‌داری بر صادرات نفتی و غیرنفتی ایران دارد.	سرمایه انسانی و بهره‌وری کل عوامل اثر مثبتی بر صادرات ایران دارند
مهدوی و همکاران (۱۳۸۸)	۱۳۸۴_۱۳۴۲، ایران	نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی	بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد.	افزایش نرخ ارز منجر به افزایش صادرات غیرنفتی می‌شود.
رمضان‌پور (۱۳۷۸)	۱۳۸۵_۱۳۶۹، ایران	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موجب استمرار و شتاب صادرات غیرنفتی می‌شود.

علل و عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی. در مورد علل و عوامل مؤثر بر جذب

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند به موارد زیر اشاره نمود:

– سیاست‌گذاری‌ها و ساختار اقتصادی مؤثر بر جریان FDI

– عوامل سیاسی و جغرافیایی مؤثر بر FDI

– عوامل تشویقی و حمایتی مؤثر بر FDI

سیاست‌گذاری‌ها و ساختار اقتصادی مؤثر بر جریان FDI

۱. سیاست‌های پولی و مالی دولت:

نرخ تورم (Inflation rate): افزایش پیوسته قیمت‌ها (نرخ تورم) در کشور میزبان منجر به کاهش ارزش دارایی‌های داخلی شده و در نتیجه سرمایه‌گذاران داخلی برای حفظ ارزش واقعی دارایی‌های خود اقدام به خروج سرمایه به نفع دارایی‌های خارجی می‌نمایند. از طرف دیگر افزایش قیمت‌ها باعث کاهش سود و افزایش ریسک سرمایه‌گذاری شده و کاهش ورود سرمایه به کشور را در پی خواهد داشت. از دیگر عوامل مهم ایجاد تورم، کسری بودجه‌های دولت همراه با تأمین مالی از راه چاپ اسکناس بوده و از طرفی انتشار اوراق قرضه نیز تعهدات آتی دولت را افزایش داده و خروج سرمایه را تشدید می‌کند.

نرخ بهره (Interest rate): تحقیقات تجربی در زمینه عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری بسیار زیاد و متنوع است. به‌طور کلی نرخ بهره عامل مهمی در نقل‌وانتقال سرمایه است. زمانی که نرخ بهره در بازار داخلی و خارجی متفاوت باشد، انتقال سرمایه صورت خواهد گرفت و سرمایه به سمت بازار با نرخ بهره بالاتر حرکت خواهد نمود. به‌طور کلی در مورد نرخ بهره باید به نرخ بهره حقیقی اشاره نمود چراکه نرخ بهره حقیقی بالاتر هزینه واقعی سرمایه را افزایش و سطح سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد.

مالیات (Tax): افزایش مالیات‌ها با وجود نرخ سوددهی بالا از مهم‌ترین دلایل خروج سرمایه و ورود آن به کشورهایی است که از معافیت‌های مالیاتی برخوردارند. وجود مالیات مضاعف بر درآمد شرکت‌های سرمایه‌گذار اثر منفی بر جریان FDI خواهد داشت. طبیعی است که سرمایه‌گذار نمی‌تواند در دو کشور مالیات بپردازد. همچنین بالا بودن مالیات بر درآمد و سود فعالیت‌های تولیدی و خدماتی منجر به کاهش درآمد آنان پس از کسر مالیات شده و با کاهش سطح بازدهی، ورود FDI به کشور نیز کاهش خواهد یافت.

۲. سیاست بازرگانی و سیاست خصوصی‌سازی. که مکمل اصلی سیاست اصلی جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. انجام اصلاحات مورد نیاز و فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی از طریق آزادسازی اقتصاد و حمایت از بخش خصوصی و دفع موانع قانونی بسیار مؤثر خواهد بود. ثبات تراز تجاری به مفهوم پایداری نظام تجارت خارجی و در نتیجه افزایش

اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی است و از طرفی گستردگی و وسعت بازار زمانی که هنوز اشباع نشده باشد می‌تواند توجه شرکت‌ها را به فعالیت‌های اقتصادی در این بازارها جلب نماید و در نتیجه اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی را افزایش دهد.

۳. ساختار تأمین مالی. هرچقدر وضعیت نظام بانکی کشور قوی‌تر باشد و تسهیلات سهل‌تر و بیشتری به مشتریان خود ارائه دهد و دارای نظامی فاقد فساد و نظام بوروکراتیک باشد زمینه‌های لازم را برای سرمایه‌گذاران خارجی بیشتر فراهم می‌آورد.

۴. نیروی کار ماهر و منعطف. با پیچیده‌تر شدن فرآیند تولید کالاها و خدمات در جهان، وجود نیروی کار غیرماهرانه، دیگر مزیت به شمار نمی‌رود. لذا کشورهایی در جذب FDI موفق‌تر هستند که از یک نیروی کار ماهر و آموزش‌دیده برخوردار باشند.

۵. فساد اقتصادی. شواهدی قوی وجود دارد دال بر اینکه فساد جذابیت یک کشور برای جذب سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد و باعث افت تجمع و ورود سرمایه می‌شود. در یک بررسی از ۶۵ کشور با در نظر گرفتن متغیرهای توضیحی مختلف مانند تولید ناخالص داخلی سرانه، نرخ پس‌انداز داخلی و صادرات مواد خام، با سطح اطمینان ۹۹٪ نشان داده شده است که فساد، ورود سرمایه را کاهش می‌دهد. از سوی دیگر فساد به بهره‌وری سرمایه آسیب می‌زند و لذا انگیزه سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی کاهش می‌دهد. از این‌رو کشورهای فسادپذیر در رقابت‌های جهانی برای جلب سرمایه بازنده می‌شوند.

عوامل سیاسی و جغرافیایی مؤثر بر FDI

۱. عوامل جغرافیایی. منظور از عوامل جغرافیایی، موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیک کشور است. برخی از عوامل ژئوپلیتیک عبارت‌اند از: وضعیت آب‌وهوا، جمعیت، موقعیت مکانی و نحوه ارتباط با آب‌های بین‌المللی بوده و دسترسی به منابع طبیعی همواره در انتقال سرمایه‌گذاری مؤثر است. هرچقدر عوامل فوق از موقعیت بهتری برخوردار باشند تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش پیدا خواهد کرد.

۲. عوامل سیاسی. یکی از عوامل مهم سیاسی که در جذب سرمایه‌گذاری مهم است ثبات سیاسی و ریسک سیاسی جامعه است. ریسک سیاسی در واقع احتمال کارشکنی یا تأثیر منفی نیروهای سیاسی موجود بر سودآوری در جامعه است که این نیروها به منظور رسیدن به اهداف خویش انجام می‌دهند. در صورت ریسک بالای سرمایه‌گذاری و نبود امنیت در جامعه سودآوری در آینده‌ای نامعلوم و نامطمئن برای سرمایه‌گذار خارجی جذابیت نداشته و هیچ اقدام مالی دیگری برای جذب سرمایه‌گذاری موفق نخواهد بود. ایران از لحاظ ریسک ثبات سیاسی در رتبه ۵۸ جهان قرار داشته (رتبه صفر کم-ریسک‌ترین و صد پر ریسک؛ می‌باشد) و شاخص ریسک ثبات سیاسی نیز ۸۰ است که نسبت به شاخص سال ۲۰۰۵ تغییری نشان نمی‌دهد. ریشه ریسک سیاسی را می‌تواند در اقدامات دولت در کشور میزبان، مناسبات میان دولت‌ها، عوامل خارجی و فقر دانست.

عوامل تشویقی و حمایتی مؤثر بر FDI. برخی از کشورها جهت جلب سرمایه‌گذاران خارجی اقدام به اعطای امتیازاتی می‌نمایند مسلم است که هرچه میزان امتیازها بیشتر باشد سرمایه‌گذاران با تمایل بیشتری اقدام به سرمایه‌گذاری می‌نمایند در این ارتباط می‌تواند به موارد زیر اشاره نمود:

۱. بیمه و قوانین بیمه. مهم‌ترین عامل حمایتی است که سرمایه‌گذاران را در برابر خطرات احتمالی حفظ می‌کند به عنوان مثال اگر دولت قانون خاصی وضع کند که بر پایه آن از صاحب سرمایه سلب مالکیت شود، دولت باید جبران شدن خسارت را تضمین کند.

۲. اعطای معافیت‌های گمرکی. در مورد واردات نهاده‌های مورد نیاز شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی

۳. مشوق‌های مالیات بر درآمد. معمول‌ترین، معافیت‌های مالیات بر درآمد است که شرکت‌ها را از پرداخت مالیات بر درآمد، معمولاً برای سه تا شش ماه معاف می‌کند. بیشتر کشورها، سود را با نرخ‌هایی از ۳۵ تا ۵۰ درصد مالیات‌بندی می‌کنند.

۴. اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی

۵. اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات عمومی ارزان‌تر

۶. تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن

۷. ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری

مناطق آزاد تجاری - صنعتی با کاهش و یا حذف عوارض و حقوق گمرکی صادرات و واردات راه تجارت آزاد را هموار می‌سازند و در مقابل علاقه‌مندی به استفاده از منابع ارزی حاصله از صادرات این مناطق، به‌عنوان جایگزین کمبود پس‌انداز ملی، ایجاد اشتغال، دستیابی به فن‌آوری‌های نوین و جذب سرمایه‌گذاری خارجی نقش مهمی را ایفا کرده و مورد توجه می‌باشند.

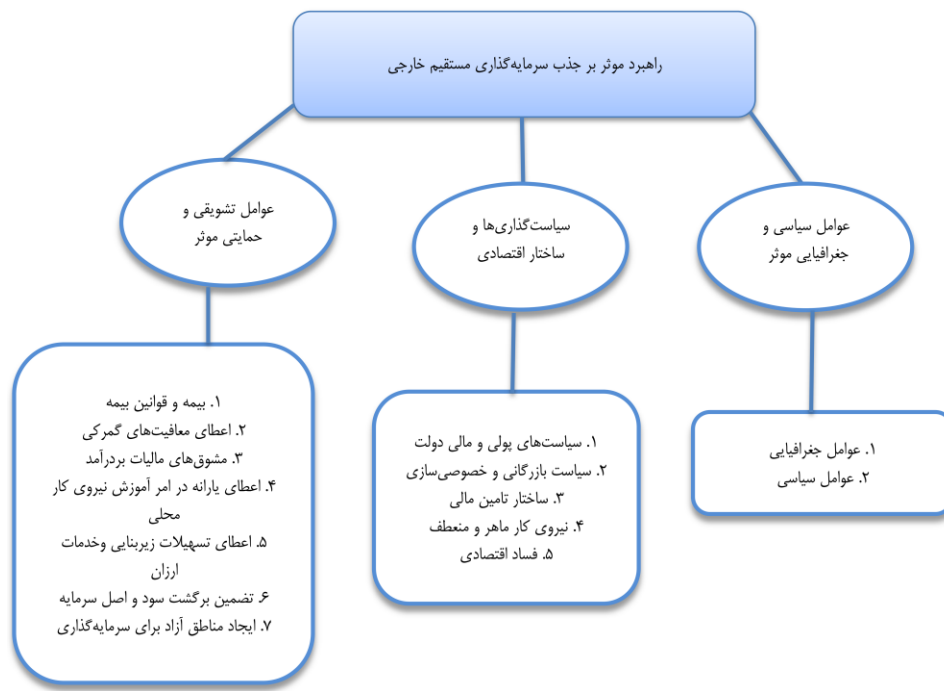
مناطق آزاد ایران نیز به‌منظور ایفای نقش مناسب در کل ساختار اقتصاد نیازمند واقع‌بینی در امر هدف‌گذاری هستند. توجه به حقایق ساختار اقتصاد ایران و تطبیق فعالیت این مناطق با روند رشد و توسعه ایران ابتدا در بینش سپس در تعیین برنامه‌های هدایتی مناطق آزادراه استفاده از این ابزار را هموار می‌سازد [۹].

صنعت رایانه و فعالیت‌های وابسته. رشد سریع شرکت‌های جهان در حوزه صنعت رایانه در چند دهه اخیر گواهی بر این مدعا است که صنعت رایانه و فعالیت‌های وابسته به آن به‌عنوان صنعتی دانش‌محور و جهانی محسوب می‌شود. هم‌زمان با رشد سریع این صنعت، حجم تقاضا برای آن افزایش یافته و تنها کشورهایی که با برنامه‌ریزی درست و هدف‌دار در جهت توسعه آن گام برمی‌دارند، قادر خواهند بود که به جایگاه مناسبی در جهان دست یابند.

بر اساس قوانین اندازه اقتصادی و حوزه اقتصادی، اگر این صنعت در سطح وسیع و جهانی عرضه نشود، به‌صرفه نخواهد بود و در اثر این قانون کسی که بتواند مشتری بیشتری را برای محصولات خود بیابد و محصولات کیفی‌تر و ارزان‌تری را به بازار عرضه کند، برنده خواهد بود. در مورد بحث جایگاه ایران در این صنعت اطلاعات ناقصی وجود دارد و یکی از دلایل این آمار غیرواقعی این است که شرکت‌ها برای گریز از مسائل مالیاتی، مایل نیستند که اطلاعاتشان به‌صورت عمومی منتشر شود. با مراجعه به سایت سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران متوجه شدیم که ۴۶۳ شرکت

در حوزه رایانه و فعالیت‌های وابسته به آن فعالیت دارند که از این تعداد ۷۷ شرکت در سطح استان تهران فعالیت دارند و ۳۸۶ شرکت در سایر استان‌های کشور مشغول به فعالیت هستند.^۱

۳. روش‌شناسی پژوهش

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

فرضیه‌ها

- عوامل جغرافیایی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- عوامل سیاسی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- سیاست‌های پولی و مالی دولت بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- سیاست بازرگانی و خصوصی‌سازی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- ساختار تأمین مالی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.

- نیروی کار ماهر و منعطف بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- فساد اقتصادی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- بیمه و قوانین بیمه بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- اعطای معافیت‌های گمرکی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- مشوق‌های مالیات بر درآمد بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات ارزان بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- تضمین برگشت سود و اصل سرمایه بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.
- ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری بر جذب FDI در جهت توسعه SME ها تأثیر مثبت دارد.

جامعه و نمونه آماری. جامعه و نمونه آماری این پژوهش شامل شرکت‌های کوچک و متوسط (SME های) فعال در صنعت رایانه و فعالیت‌های وابسته در سطح کشوری که بنا به استناد صنایع کوچک و متوسط شامل: ۴۶۳ مورد است که با استفاده از فرمول کوکران جامعه نامحدود تعداد ۳۸۵ شرکت به دست آمده است و روش نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

$$N = \frac{196^2 * 0.5 * 0.5}{0.05^2} = 385 \quad \text{رابطه (۱)}$$

N: حجم نمونه آماری

p, q: نسبت وجود و عدم وجود صفت آماری در جامعه آماری است در اینجا چون $p=0/5$ است، $q=0/5$ به دست می‌آید.

Z: مقدار Z برابر ۱/۹۶ است

d: مقدار خطا است که ۰/۰۵ در نظر گرفته شده است.

روش گردآوری داده‌ها. با توجه به موضوع پژوهش و ملموس بودن عوامل و متغیرها و امکان به کارگیری نتایج این پژوهش کاربردی است و از نوع پژوهش‌های توصیفی است که اطلاعات مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌ها توسط پرسشنامه گردآوری می‌شود. برای شناسایی بهتر و اولویت‌بندی

عوامل کلیدی، پرسشنامه‌ای شامل ۳۹ سؤال تدوین شد و پرسشنامه‌ها از طریق ملاقات حضوری در استان تهران و دورنگار و پست الکترونیک برای سایر استان‌ها در سطح کشوری ارائه و ارسال شد و برای هر شرکت با توجه به تعداد نمونه مورد بررسی پرسشنامه برای مدیران اصلی این شرکت‌ها جهت تکمیل ارائه شده است. پس از توزیع و گردآوری پرسشنامه‌ها و تعیین ضریب معناداری متغیرها که از میان شرکت‌های کوچک و متوسط فعال در صنعت رایانه و فعالیت‌های وابسته به آن مطابق با فرمول تعیین حجم نمونه از کارشناسان و مدیران این حوزه صورت گرفت، این داده‌ها از طریق آزمون فریدمن، شناسایی و عناصر تدوین راهبرد جهت جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اولویت‌بندی گردیدند.

روایی و پایایی پرسشنامه. اعتبار هر پژوهش، به معتبر بودن ابزار گردآوری اطلاعات آن پژوهش بستگی دارد. در پژوهش حاضر از ابزار پرسشنامه و مصاحبه جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است برای اطمینان از روایی ابزار به کار گرفته شده در این پژوهش که مطمئن شویم تا چه اندازه یک متغیر با مفهوم سازگار است و می‌تواند ویژگی‌های مورد نظر را اندازه‌گیری کند از عوامل مطرح‌شده در اسناد علمی جهت جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی استفاده می‌شود و از لحاظ پایایی اشاره به قابلیت اعتماد به ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری را دارد که این ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسان به دست می‌آورد.

دامنه ضریب قابلیت اعتماد از صفر (عدم ارتباط) تا ۱+ (ارتباط کامل) است. در این پژوهش برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرون‌باخ استفاده شده است که ضریب آلفای کرون‌باخ محاسبه شده ۰/۸۲ است که با توجه به اینکه حداقل ضریب اعتبار لازم برای پرسشنامه‌های پژوهشی ۰/۷ هست در نتیجه پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار است.

۴. تحلیل یافته‌ها

پس از دریافت داده‌ها از طریق پرسشنامه، بنا به آمار توصیفی با تحلیل تک متغیره میانگین و انحراف معیار فرضیات تحقیق به‌طور جداگانه محاسبه می‌گردد و سپس در تحلیل چند متغیره با استفاده از رگرسیون گیری آزمون دوربین-واتسون میزان همبستگی متغیرهای فرضیات مورد سنجش قرار می‌گیرد و در انتها با به‌کارگیری آزمون فریدمن از طریق نرم‌افزار SPSS اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بستر تجارت جهانی صورت می‌پذیرد.

تحلیل‌های تک متغیره. در جدول زیر آمار توصیفی متغیرهای تحقیق ارائه شده است. چولگی به چپ نشان‌دهنده تمرکز پاسخ‌ها به سمت بالاتر از متوسط است و چولگی به راست تمرکز پاسخ‌ها به سمت پایین‌تر از متوسط است.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

آماره/ متغیر	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
سیاست پولی و مالی دولت	۳/۷۶	۰/۷۳۸	-۰/۵۷۵	۰/۱۹۶
فساد اقتصادی	۳/۷۴	۰/۷۳۴	-۰/۵۴۵	۰/۲۵۹
اعطای معافیت‌های گمرکی	۴/۲۰	۰/۵۵۱	-۰/۷۵۴	۰/۳۴۰
مشوق‌های مالیات بر درآمد	۳/۶۵	۰/۸۱۴	-۰/۱۱۱	۰/۷۷۶
تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن	۳/۴۸	۰/۷۴۴	۰/۲۳۳	۰/۴۸۸
عوامل جغرافیایی	۳/۶۸	۰/۷۳۴	-۰/۳۱۸	۰/۳۹۷
بیمه و قوانین بیمه	۳/۷۱	۰/۶۵۶	-۰/۲۱۶	۰/۵۲۳
ساختار تأمین مالی	۳/۶۶	۰/۷۳۹	-۰/۳۳۰	۰/۳۶۵
نیروی کار ماهر و منطف	۳/۹۳	۰/۶۹۶	-۰/۳۲۹	۰/۱۳۱
عوامل سیاسی	۳/۶۵	۰/۷۲۸	-۰/۲۵۴	۰/۰۲۸
اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات ارزان‌تر	۳/۷۳	۰/۶۵۳	-۰/۱۷۸	۰/۱۸۹
سیاست بازرگانی و سیاست خصوصی‌سازی	۴	۰/۶۳۲	۰/۲۴۵	۰/۲۳۰
اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی	۳/۷۸	۰/۶۱۰	۰/۰۳۳	۰/۷۹۰
ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری	۳/۹۵	۰/۶۷۴	-۰/۰۷۳	۰/۴۸۰

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل چند متغیره. در این بخش از روش رگرسیون جهت شناسایی تأثیر هر کدام از متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته جهت آزمودن اعتبار کلی پژوهش بهره گرفته شده است. نخستین گام در تحلیل امکان استفاده از رگرسیون آزمون دوربین - واتسون برای بررسی استقلال خطاها مدنظر قرار گرفته شده است. چنانچه فرضیه استقلال خطاها تأیید نشود و خطاها باهمدیگر همبستگی داشته باشند، امکان بکارگیری رگرسیون وجود ندارد.

اما اگر این آماره در بازه ۱/۵ تا ۲/۵ قرار گیرد وجود همبستگی بین خطاها و فرضیه صفر رد می‌شود. در این تحقیق مقدار آزمون دوربین - واتسون ۲/۱۲ است. همین‌طور چون داده‌های این پژوهش مقطعی است، امکان وجود خودهمبستگی خیلی ضعیف است. مقدار بتا، بیانگر تأثیر متغیر مستقل در تخمین معادله رگرسیون است. تمام متغیرهای مستقل دارای ضریب معناداری کمتر از ۵ درصد بوده و تأثیرات متغیر مستقل بر متغیر وابسته را نمایش می‌دهد.

جدول ۳. تحلیل رگرسیون

R ²	Sig	Beta	F	آماره/متغیر
۰/۱۵۲	۰/۰۰	۰/۳۹۰	۶۷/۹۵۰	سیاست پولی و مالی دولت
۰/۱۲۴	۰/۰۰	۰/۳۵۲	۵۳/۳۲۹	فساد اقتصادی
۰/۰۹	۰/۰۰	۰/۳۱۵	۴۱/۵۲	اعطای معافیت‌های گمرکی
۰/۰۶۵	۰/۰۰	۰/۲۵۵	۲۶/۲۵۴	مشوق‌های مالیات بر درآمد
۰/۰۹۴	۰/۰۰	۰/۳۰۶	۳۹/۱۰۴	تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن
۰/۳۳۶	۰/۰۰	۰/۳۳۶	۴۸/۱۷۱	عوامل جغرافیایی
۰/۰۹	۰/۰۰	۰/۳	۳۷/۳۱۳	ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری
۰/۱۴۲	۰/۰۰	۰/۳۷۶	۶۲/۴۲	بیمه و قوانین بیمه
۰/۰۸۳	۰/۰۰	۰/۲۹۸	۳۴/۴۱۸	ساختار تأمین مالی
۰/۱۹۵	۰/۰۰	۰/۴۴۲	۹۱/۷۹	نیروی کار ماهر و منطف
۰/۱۵	۰/۰۰	۰/۳۸۸	۶۶/۸۳	عوامل سیاسی
۰/۱۷۶	۰/۰۰	۰/۴۱۹	۸۰/۶۲	اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات ارزان‌تر
۰/۰۹	۰/۰۰	۰/۳۱۴	۴۱/۲۹	سیاست بازرگانی و سیاست خصوصی‌سازی
۰/۱۹	۰/۰۰	۰/۴۳۷	۸۹/۰۸	اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی

منبع: یافته‌های پژوهش

در این تحقیق از آزمون فریدمن برای بررسی چگونگی اولویت‌بندی عمل مؤثر در تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی استفاده می‌شود. به طوری که بر طبق فرمول آزمون فریدمن و محاسبه آن توسط نرم‌افزار SPSS ۱۵ رتبه این عوامل بر اساس موجود به عبارت ریاضی به شرح زیر است.

$$X^2 = \frac{12}{kn(k+1)} \sum_{j=1}^k R_j^2 - 3n(k+1)$$

H_0 : با توجه به پاسخ‌های دریافت شده از پرسش‌نامه‌ها، این عوامل در تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از اهمیت یکسانی برخوردار هستند.
 H_1 : با توجه به پاسخ‌های دریافت شده از پرسش‌نامه‌ها، این عوامل در تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند.
 برای پذیرش یا عدم پذیرش این ادعا، با استفاده از آزمون نا پارامتری فریدمن به نتایج جدول ۴ می‌رسیم.

جدول ۴. نتایج آزمون فریدمن

Test Statistics ^a	
N	۳۸۵
Chi-Square	۷۴/۶۷۵
df	۱۳
Asymp. Sig.	۰/۰۰۰
a. Friedman Test	

همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، مقدار sig برابر با ۰/۰۰۰ به دست آمده است که مقدار آن کمتر از ۵٪ است و بنابراین فرض صفر آماری در سطح معناداری ۹۵ درصد غیرقابل پذیرش و فرض یک پذیرفته می‌شود. بدین ترتیب، اولویت‌بندی عوامل مذکور مورد تأیید قرار می‌گیرد. جدول شماره ۵ نتایج اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تدوین راهبرد جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به ترتیب درجه اهمیت بیان می‌دارد.

جدول ۵. اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

اولویت	میانگین رتبه	عوامل مؤثر
۱	۱۰/۲۳	تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن
۲	۹/۸۷	اعطای معافیت‌های گمرکی
۳	۹/۳۵	بیمه و قوانین بیمه
۴	۸/۹۵	سیاست پولی و مالی دولت
۵	۸/۶۲	سیاست بازرگانی و سیاست خصوصی‌سازی
۶	۸/۵۴	عوامل سیاسی
۷	۸/۲۱	ساختار تأمین مالی
۸	۷/۹۷	مشوق‌های مالیات بر درآمد
۹	۷/۱۲	ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری
۱۰	۶/۸۶	نیروی کار ماهر و منطف
۱۱	۶/۷۲	فساد اقتصادی
۱۲	۶/۳۷	عوامل جغرافیایی
۱۳	۶/۱۲	اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات ارزان‌تر
۱۴	۶/۰۲	اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی

منبع: یافته‌های پژوهش

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اهمیت فعالیت شرکت‌های کوچک و متوسط در چرخه اقتصادی و سیاسی هر کشوری غیرقابل چشم‌پوشی است و به‌طور حتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به جهت بهبود و قوت بخشیدن به این فعالیت‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در راه رشد و توسعه تجارت جهانی را ایفا می‌کند. با توجه به تأثیری که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند در رفع مشکلات و مسائل شرکت‌های کوچک و متوسط داشته باشد و همچنین مسائل و مشکلاتی که شرکت‌های کوچک و متوسط با آن روبه‌رو هستند اغلب می‌توانند با تأثیر مثبتی که از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حاصل می‌شود رفع شود و متعاقباً با این هم‌افزایی حاصل از ورود سرمایه و نیز در برخی موارد هم‌فکری خارجیان می‌توان از نتایج حاصل از تجربیات آنان بهره‌مند گردید و میانبری در پیمودن راه توسعه فراهم نمود.

بامطالعه موانع و مراحل فرآیند این توافقات و پژوهش به‌عمل‌آمده در مورد امکان برطرف کردن این موانع مواردی که از طریق فرضیه‌های پژوهش مورد تأیید قرار گرفته‌اند به ترتیب اولویت: تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن، اعطای معافیت‌های گمرکی،

بیمه و قوانین بیمه، سیاست پولی و مالی دولت، سیاست بازرگانی و سیاست خصوصی‌سازی، عوامل سیاسی، ساختار تأمین مالی، مشوق‌های مالیات بر درآمد، ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری، نیروی کار ماهر و منعطف، فساد اقتصادی، عوامل جغرافیایی، اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات ارزان‌تر، اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی، دارای اهمیت از بیشترین تا کم‌ترین رتبه‌بندی شده‌اند.

منابع

۱. اخوی، محمد و همکاران (۱۳۸۹). تقویت رقابت‌پذیری بنگاه‌های کوچک و متوسط در عصر جهانی‌شدن، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.
۲. جعفر پور، وحید (۱۳۸۶). سرمایه‌گذاری شرکت‌های چندملیتی در ایران، سایت وزارت امور اقتصادی و دارایی، www.mefa.gov.ir
۳. راعی، رضا. فاضلیان، سید محسن (۱۳۹۱). بررسی و عرضه مدل رابطه بین ریسک کشوری و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای درحال توسعه (با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران)، *اندیشه مدیریت راهبردی، سال ششم، شماره ۲*، (۶۳-۹۸).
۴. شاه‌آبادی، ابوالفضل. صادقی، حامد (۱۳۹۱). بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و واردات بر عملکرد صادرات کشورهای گروه D8. *بررسی‌های بازرگانی، شماره ۵۴*. ۸۳-۶۴.
۵. طالعی فر، رضا. حاتمی نسب، سید حسن. تابستان ۹۰، بررسی چالش‌های توسعه محصول جدید در بنگاه‌های کوچک و متوسط، *مجله رشد فناوری، شماره ۷*. (۴۴-۴۳).
۶. قدسی پور، سید حسن، (۱۳۸۱). "مباحثی در تصمیم‌گیری چند معیاره"، انتشارات دانشگاه امیرکبیر، چاپ سوم، تهران.
۷. کی مرام، فرید. اسحق‌زاده، نیره. (۱۳۸۱). نقش صنایع کوچک و متوسط در اقتصاد ایران و راهکارهای توسعه و ارتقاء این صنایع. *مجموعه مقالات اولین اجلاس بین‌المللی*.
۸. مهرگان، محمدرضا (۱۳۸۳). *پژوهش عملیاتی پیشرفته*، انتشارات کتاب دانشگاهی، چاپ اول، تهران.
۹. مهرگان، نادر. دهقان پور، محمدرضا (۱۳۹۰). تأثیر تحقیق و توسعه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات مبتنی بر فناوری برتر در ایران (۸۶-۱۳۶۰)، *پژوهش و توسعه مدیریت، شماره ۴*، ۷۹-۵۹.
10. Sharifi-Renani, Hosein. & Mirfatah, Maryam (2012). The Impact of Exchange Rate Volatility on Foreign Direct Investment in Iran, the International Conference on Applied Economics (ICOAE). 365-373, Uppsala, Sweden.
11. Fathian, Mohammad & Akhavan, Peyman & Hoorali, Maryam. September (2008). E-readiness assessment of non-profit ICT SMEs in a developing country: The case of Iran. *Technovation*, 28, 578_590.
12. Filofteia Tutunea, Mihaela. Veronica Rus, Rozalia (2012). Business Intelligence Solutions for SME's. International Conference Emerging Markets Queries in Finance and Business, October 24th, Petru Major University of Tirgu-Mures, Romania. 865_870.
13. Sadeghi, Arash. Sepehri Rad, Ramin. Sadeghi, Arash. (2012). Developing a Fuzzy Group AHP Model for Prioritizing the Factors Affecting Success of High-Tech SME's in Iran: A Case Study. 957_961.

14. Mohajerani, Ali. Baptista, João. Nandhakumar, Joe. (2014). Exploring the role of social media in importing logics across social contexts: The case of IT SMEs in Iran. Technological Forecasting and Social Change press.

15. www.unctad.org

16. www.tpo.ir

17. www.sme.ir